

Διαπολιτισμική εκπαίδευση και σχολική Ιστορία

Θώδης Γεώργιος

Περίληψη

Η μαζική είσοδος μεταναστών και παλιννοστούντων στην Ελλάδα έχει επηρεάσει -εκτός όλων των άλλων- και την εκπαίδευση. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τη διδασκαλία της Ιστορίας παρ' ό,τι ο διάλογος για διαπολιτισμική προσέγγιση του γνωστικού αντικείμενου επέφερε πρόοδο στα αναλυτικά προγράμματα του μαθήματος, τα εγχειρίδια δεν ανανεώνουν τα παλαιότερα, διαμορφώνοντας και αυτά μια ανάλογη, κοινή εθνική ταυτότητα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

Summary

The massive entrance of immigrants and the Greeks who repatriate to Greece has influenced among other things- education. More specifically as far as the teaching of History is concerned, although the dialogue for the intercultural approach of the subject has brought about some progress to the analytical programmes of the lesson, the current books do not renew the older ones. On the contrary, they also form an analogues, common national identity with specific characteristics.

1. Εισαγωγή

Η μετανάστευση για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα που αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα, την κοινωνική ασφάλιση, το άσυλο κ.λ.π.¹ Ειδικότερα στην Ελλάδα οι αλλαγές στο εθνικό και πολιτισμικό τοπίο ήταν αρκετά μεγάλες και η ίδια πέρασε από την «όχθη» των χωρών που έστελναν μετανάστες, σε χώρα υποδοχής μεταναστών, αρχικά ομογενών και παλιννοστούντων και αλλοδαπών αργότερα, γεγονός που επέδρασε σε πολλούς τομείς, ένας εκ των οποίων είναι και η εκπαίδευση².

Έτσι οι μαθητές που προέρχονται από οικογένειες αλλοδαπών και παλιννοστούντων στην Ελλάδα έφτασαν στον αριθμό των 132.000 περίπου (στα δημόσια σχολεία 130.000 και στα διαπολιτισμικά 1.419 μαθητές) κατά το σχολικό έτος 2006-2007 (περίπου 10% του συνόλου των μαθητών) από 45.000 περίπου που ήταν το σχολικό έτος 1995-1996 (αύξηση περίπου 300%)³.

Η εκπαιδευτική πολιτική επομένως καλείται να ασκήσει καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία των απαραίτητων προϋποθέσεων για την απόκτηση από όλους τους μαθητές (Έλληνες και αλλοδαπούς) γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων ώστε να συμβιώσουν αρμονικά σε μια δημοκρατική κοινωνία, για την εξάλειψη των διακρίσεων και την καλλιέργεια του σεβασμού στο πνεύμα και στην πολυμορφία των συμπεριφορών⁴, για τη θετική αντίληψη ανάμεσα στους πολιτισμούς⁵ και γενικότερα για την ανάπτυξη ανθρωπιστικών αξιών.

2. Η σχολική Ιστορία στο πολυπολιτισμικό σχολείο

Το μάθημα της Ιστορίας ως ένα από τα κατεξοχήν ανθρωπιστικά αντικείμενα της εκπαίδευσης προσεγγίζεται στο ελληνικό σύγχρονο σχολείο κυρίως μονογλωσσικά, μονοπολιτισμικά και στη βάση του εθνοκεντρικά, παρ' ό,τι

σύμφωνα με τα αναλυτικά προγράμματα του μαθήματος επιδιώκεται η διαπολιτισμική προσέγγιση⁶. Επιπλέον η ύπαρξη ενός σχολικού εγχειριδίου⁷ είναι ένας παράγοντας που λειτουργεί ως δέσμευση για τον εκπαιδευτικό, μιας και τον αναγκάζει –σε συνδυασμό με τις ελάχιστες ώρες διδασκαλίας του μαθήματος- να περιορίζεται στα γραφόμενα σε αυτό.

Έτσι παρατηρείται ότι σε καμία βαθμίδα της εκπαίδευσης δεν υπάρχει πληροφόρηση για την παρουσία ομάδων που ζουν μέσα στην ελληνική επικράτεια (Εβραίοι, αρβανίτες, μουσουλμάνοι, σλαβόφωνοι κ.λ.π.) καθώς και για τους πολιτικούς πρόσφυγες ή για τους μετανάστες, αναφορικά με την προέλευσή τους, τα προβλήματά τους, το ρόλο που διαδραματίζουν κ.λ.π. Ο «άλλος» παραμένει άγνωστος καθ' όλη τη διάρκεια της δωδεκάχρονης εκπαίδευσης⁸.

Αντίθετα τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης δίνουν την εντύπωση ότι απευθύνονται σε ένα ομοιογενές ελληνικό μαθητικό πληθυσμό και όχι σε ανάμεικτα μαθητικά ακροατήρια. Τα κυρίαρχα αναχρονιστικά ιδεολογήματα της παραδοσιακής διδασκαλίας επαναλαμβάνονται σχεδόν σε όλα τα εγχειρίδια (π.χ. διαχρονική παρουσία της εθνικής ομάδας στον ιστορικό χρόνο, μοναδικότητα, αυθυπαρξία, πολιτιστική ομοιογένεια, ένδοξο αγωνιστικό παρελθόν, εθνική αξιοπρέπεια).

Ενδεικτικά στο βιβλίο της Α΄ Γυμνασίου αναφέρεται ότι «σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας εμφανίζονται οι πρώτοι σημαντικοί πολιτισμοί (Κυκλαδίτικος, Μινωικός, Μυκηναϊκός⁹», τονίζοντας τη διαχρονική παρουσία της εθνικής ομάδας στο χρόνο, παραβλέποντας ότι έθνος-κράτος και ελληνική ταυτότητα δεν υφίστανται ακόμη εκείνη την ιστορική περίοδο.

Ανάλογη χρήση υπάρχει και σε άλλο σημείο του σχολικού εγχειριδίου όπου αναφέρεται ότι «ο ελληνισμός ξεπερνάει τα όρια του και αποικίζει τα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου πόντου»¹⁰. Επιπλέον στο ίδιο εγχειρίδιο ο Κωνσταντίνος «θέτει τα θεμέλια για τη δημιουργία της Ελληνικής Μεσαιωνικής Αυτοκρατορίας»¹¹, δημιουργώντας την εντύπωση της πολιτιστικής και εθνικής ομοιογένειας του Βυζαντίου.¹²

Στο βιβλίο της Β΄ Γυμνασίου αντίστοιχα, αναφέρεται ότι «Οι Βυζαντινοί, αβοήθητοι από τα χριστιανικά κράτη, αγωνίστηκαν ηρωικά, αλλά ο αγώνας ήταν άνισος»¹³ μετακυλίνοντας την όποια ευθύνη σε παράγοντες έξω από το Βυζάντιο, απευθυνόμενο στο συναίσθημα¹⁴ και διατηρώντας την εθνική αξιοπρέπεια των ελλήνων μαθητών.

Στο σχολικό εγχειρίδιο της Γ΄ τάξης του Γενικού Λυκείου και της Δ΄ τάξης του Εσπερινού Λυκείου (Γενικής Παιδείας) «Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)» χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι ο Παπαρρηγόπουλος θεμελιώνει «την πολιτισμική συνέχεια του έθνους αυτού στο χώρο και στον χρόνο, με αδιάσειστο επιχείρημα την αδιάλειπτη συνέχεια της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού»¹⁵, ή ότι «η μικρή Ελλάδα της εποχής (1832) ήταν ο αρραβώνας του περιούσιου λαού με τον Κύριό του»¹⁶ ή ότι «η Ελλάδα το 1923 ήταν μια χώρα διεθνώς απομονωμένη και απειλούμενη από γειτονικές χώρες»¹⁷ ή ότι «ο Βενιζέλος επιδίωξε και εξασφάλισε τη συμμαχική εντολή για την κατάληψη από την Ελλάδα της Σμύρνης, προκειμένου να διατηρήσει την τάξη, που είχε διασαλευτεί»¹⁸. Αντίστοιχα οι Αλβανοί είναι ο «ισχυρός βραχίονας των Οθωμανών κυριάρχων στη δυτική Νοτιανατολική

Ευρώπη»¹⁹ ή ότι «οι επαγγελίες των Νεότουρκων για ισονομία όλων των εθνοτήτων σύντομα διαψεύστηκαν»²⁰ ή ότι «οι Σέρβοι και οι Βούλγαροι δεν έκρυβαν την περιφρόνησή τους για τον ελληνικό στρατό και τις δυνατότητές του»²¹.

Τέλος, στο εγχειρίδιο της Ε΄ Δημοτικού ενδεικτικά αναφέρεται ότι με τη ρωμαϊοκρατία «(είναι η πρώτη φορά που οι Έλληνες) βρέθηκαν υπόδουλοι σε ένα ξένο λαό»²² (παραβλέποντας την υποταγή των ιωνικών πόλεων από τους Λυδούς και τους Πέρσες) και στο βιβλίο του δασκάλου της Γ΄ Δημοτικού «ο μύθος της Αργοναυτικής εκστρατείας αποτελεί απόδειξη για το πόθο της ελληνικής φυλής για εξερευνήσεις»²³.

Η ωραιοποίηση της εθνικής ιστορικής δράσης, η αποσιώπηση των αδύνατων ή αρνητικών στοιχείων της και ο υπερτονισμός των άσχημων σημείων της ιστορικής δράσης άλλων λαών δεν ωθεί το μαθητή στην αντικειμενική κρίση και την καλλιέργεια διάθεσης συνεργασίας. Οι διάφορες εξιδανικεύσεις, σχηματοποιήσεις ή αποσιωποήσεις, προφανώς, εξυπηρετούν τις ανάγκες των συλλογικοτήτων που τις έχουν επινοήσει.

Βέβαια η εισαγωγή των αρχών της πολυπολιτισμικότητας στην ελληνική σύγχρονη εκπαίδευση παρεμποδίζεται και από τις βαθύτερες παθογένειες της ιστορικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα²⁴ καθώς και από τη χρήση του μαθήματος ως μέσο πολιτικής χειραγώγησης²⁵. Πολύ εύστοχα έχει αναφερθεί από τον Γ. Κόκκινο ότι «η διασφάλιση της εθνικής ταυτότητας διαμέσου του μαθήματος της Ιστορίας συνιστά διεθνή πρακτική σ'έναν κόσμο οργανωμένο σε κυψέλες εθνικών κρατών και σε κύτταρα εθνικών μειονοτήτων».

3. Συμπεράσματα

Η σύγχρονη ελληνική εκπαίδευση οφείλει να εγκαταλείψει τον παραδοσιακό προσανατολισμό στο μονογλωσσικό- μονοπολιτισμικό- μονοφυλετικό μοντέλο και να αποβλέπει στη δημιουργία των προϋποθέσεων εκείνων που θα συμβάλλουν όχι μόνο στην κοινωνική ένταξη των παλιννοστούτων ή αλλοδαπών (γεγονός που από μόνο του μπορεί να οδηγήσει στη προσχηματική περιθωριοποίησή τους)²⁶ αλλά και στη διαμόρφωση μαθητών ικανών να αποδεχθούν τη διαφορετικότητα ως κοινωνική αναγκαιότητα²⁷, να διαχειριστούν τη διαπολιτισμική πραγματικότητα και να επωφεληθούν από αυτή στο πλαίσιο δημοκρατικών κοινωνικών αντιλήψεων και πρακτικών.

Το μάθημα της Ιστορίας έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει υγιείς και ισορροπημένες συνειδήσεις, ώστε ο μαθητής να ενστερνίζεται τα πολιτιστικά πρότυπα και τις ιστορικές ιδιομορφίες των άλλων λαών και να διατηρεί την εθνική του συνείδηση μπροστα στο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης²⁸.

Έχουμε ανάγκη από μια έγκυρη επιστημονικά ιστορική γνώση που θα τεκμηριώνεται με κριτήρια της επιστημονικής κοινότητας, που θα αποδυναμώνει τη μονολιθική εθνοκεντρική οπτική και θα βασίζεται στις θεωρητικές και μεθοδολογικές κατακτήσεις της Νέας Ιστορίας, της Διδακτικής της Ιστορίας και της Διαπολιτισμικής Αγωγής.

Τα παραπάνω βέβαια προϋποθέτουν ανάλογο επαναπροσδιορισμό των προγραμμάτων σπουδών, θεωρητικά και πρακτικά εφόδια στους εκπαιδευτικούς από το Πανεπιστήμιο²⁹, ύπαρξη διαπολιτισμικής πληρότητας³⁰ από τους

εκπαιδευτικούς, ενσυναίσθηση³¹, διάθεση υπέρβασης της εθνοκεντρικής στενότητας³² αλλά και αντικατάσταση των σχολικών εγχειριδίων ώστε να καλύπτουν τις νέες εκπαιδευτικές ανάγκες.

1. Νικολάου, Σ. (2006). Προβληματισμοί μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα και την Ευρώπη, *Εκπαίδευση και Επιστήμη*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σ. 275.
2. Τριλιανός, Α. (2006). Προλεγόμενα. Στο P. Tiedt & Tiedt, *Πολυπολιτισμική Διδασκαλία*, Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 23 και Κουτσελίνης, Κ. (2002), Ένταξη των μεταναστών, Ελληνο-Ολλανδικό σεμινάριο, ΙΠΟΔΕ, Αθήνα, σ. 9.
3. Ειδικότερα στα δημόσια νηπιαγωγεία από τους 93.071 μαθητές οι 8.374 ήταν αλλοδαποί και παλιννοστούντες (ποσοστό 9%), στα δημοτικά από τους 581.336 οι 61.441 (ποσοστό 10,5%), στα γυμνάσια από τους 326.951 οι 36.817 (ποσοστό 11,2%), στα λύκεια από τους 208.021 οι 12.880 (ποσοστό 6,20%) και στα ΤΕΕ από τους 86.668 οι 10.768 (ποσοστό 12,4%) (πηγή: www.ipode.gr).
4. Γεωργογιάννης, Π. (1997). Εκπαίδευση και Διαπολιτισμική Επικοινωνία, Αθήνα: Gutenberg.
5. Δαμανάκης, Μ. (1998), Η Εκπαίδευση των Παλιννοστούντων και Αλλοδαπών Μαθητών στην Ελλάδα, Διαπολιτισμική προσέγγιση, Αθήνα: Gutenberg.
6. βλ. ΥΠ.Ε.Π.Θ.- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2002). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, [Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. Ιστορίας], τόμος Α΄, Αθήνα, στους ειδικούς στόχους του μαθήματος στο Δημοτικό είναι «Να γνωρίσουν (οι μαθητές)και στοιχεία της Ιστορίας των άλλων πολιτισμών και λαών και να τα συσχετίζουν» (σελ. 230), στους ειδικούς στόχους του μαθήματος στο Γυμνάσιο είναι «Να διαμορφώσουν (οι μαθητές), μέσα από τη μελέτη των επιμέρους πολιτισμών και της συνεισφοράς τους στον παγκόσμιο πολιτισμό, πνεύμα μετριοπάθειας, ανοχής και σεβασμού στο διαφορετικό» (σελ. 261) αλλά και στο ΥΠ.Ε.Π.Θ.- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, τμήμα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (2006). Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο, σχ. έτος 2006-2007, Αθήνα: ΟΕΔΒ, όπου ένας από τους στόχους του μαθήματος στο Λύκειο αναφέρεται «Να γνωρίσουν (οι μαθητές) τους διάφορους πολιτισμούς, να εξοικειωθούν με τη διαδικασία προσδιορισμού και μελέτης των σχέσεων μεταξύ των λαών, να εκτιμήσουν τη συνεισφορά αυτών (των λαών) στον παγκόσμιο πολιτισμό» (σελ. 260).
7. Θώδης, Γ. (2008). Το νέο βιβλίο ιστορίας της Γ΄ τάξης του Γενικού Λυκείου και της Δ΄ τάξης του Εσπερινού Λυκείου (Γενικής Παιδείας) «Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)»: συνέχεια ή ανανέωση; Στο: Π. Γεωργογιάννης (Επιμ.) (2008), Νέο εκπαιδευτικό υλικό- Αξιολόγηση και Διοίκηση Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης, Τόμος ΙΙ, Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα Νέο εκπαιδευτικό υλικό- Αξιολόγηση και Διοίκηση Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης, Άρτα, σ. 653.

8. Βούρη, Σ. (2006). Η διδασκαλία της Ιστορίας στη σύγχρονη πολιτική συγκυρία, *Παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο*, 2, 30-38, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος, σ. 31.
9. Κατσουλάκος, Θ., Κοκκορού-Αλευρά, Γ. & Σκουλάτος, Β. (2006). *Αρχαία Ιστορία, Α΄ Γυμνασίου*, ΥΠΕΠΘ-Π.Ι., Αθήνα: ΟΕΔΒ, σ. 13.
10. Κατσουλάκος, Θ. κ.ά. *ό.π.*, σ. 42.
11. Κατσουλάκος, Θ. κ.ά. *ό.π.*, σ. 137.
12. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επιπλέον και η αναφορά στο βιβλίο του εκπαιδευτικού του παραπάνω βιβλίου, στο κεφάλαιο «Ιστορία και σχολείο», όταν στην αναφορά ότι «το μάθημα της ιστορίας διολισθαίνει εύκολα ως όργανο προπαγάνδας» αναφέρεται ως παράδειγμα «Τα περισσότερα από τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας που γράφτηκαν στη Γαλλία και τη Γερμανία κατά την περίοδο 1870-1940 διακρίνονται από ένα κεντρικό εθνικισμό, ο οποίος κυρίως στοχεύει στην ταπείνωση του ενός λαού από τον άλλο. Στα σχολικά εγχειρίδια της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και των άλλων ευρωπαϊκών κρατών υπό σοβιετική επιρροή, τόσο κατά τη σταλινική εποχή όσο και αργότερα κυριαρχούσε απόλυτα η επίσημη ιδεολογική γραμμή. Το ίδιο συμβαίνει και με τα σχολικά εγχειρίδια της γειτονικής Τουρκίας» (σ.14). Επιπλέον στη σελ. 76 αναφέρεται ότι «το σημερινό Ελληνόπουλο πρέπει να αισθάνεται ευτυχισμένο, το οποίο ζώντας σε μια ελεύθερη και δημοκρατική χώρα γεύεται τα αγαθά της δημοκρατίας»
13. Δημητρούκας, Ι. & Ιωάννου. Θ.(2006). *Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία*. ΥΠΕΠΘ-Π.Ι., Αθήνα: ΟΕΔΒ, σ. 67.
14. Αβδελά, Ε.(1998). *Ιστορία και σχολείο*. Αθήνα: Νήσος, σ.55.
15. Κολιόπουλος Ι., Σβολόπουλος Κ., Χατζηβασιλείου Ε., Νημάς, Θ. και Σχολινάκη-Χελιώτη Χ (2007). *Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι., σ. 37.
16. Κολιόπουλος Ι. κ.ά. *ό.π.* σ. 32.
17. Κολιόπουλος Ι. κ.ά. *ό.π.* σ. 93.
18. Κολιόπουλος Ι. κ.ά. *ό.π.* σ. 90.
19. Κολιόπουλος Ι. κ.ά. *ό.π.* σ. 66.
20. Κολιόπουλος Ι. κ.ά. *ό.π.* σ. 67.
21. Κολιόπουλος Ι. κ.ά. *ό.π.* σ. 69.
22. Γλεντής, Σ., Μαραγκουδάκης, Ε., Νικολόπουλος, Ν. & Νικολοπούλου, Μ.(2006). *Στα Βυζαντινά χρόνια*. ΥΠΕΠΘ-Π.Ι., Αθήνα: ΟΕΔΒ, σ. 11.
23. Μαϊστρέλης, Σ., Καλύβη, Ε. & Μιχαήλ, Μ. (2006). *Από τη Μυθολογία στην Ιστορία. Ιστορία Γ΄ Δημοτικού. Βιβλίο δασκάλου*. ΥΠΕΠΘ-Π.Ι., Αθήνα: ΟΕΔΒ, σ. 44
24. Μουταβελής, Α. & Θώδης, Γ. (2007). Επιστημολογικά πεδία των διδακτικών τακτικών που επιλέγουν οι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατά το μάθημα της ιστορίας στη γενική και ειδική αγωγή. Μια συγκριτική θεώρηση. *Πρακτικά 1ου Πανελληνίου συνεδρίου: Η Ειδική Αγωγή στην Κοινωνία της Γνώσης*. Ε.Ε.Π.Ε.-Τομέας Ειδικής Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Π.Τ.Δ.Ε. του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Αθήνα: Γρηγόρης, σ.174.

25. Νάκου, Ειρ. (2000). Το πλαίσιο του μαθήματος της Ιστορίας στη Μεγάλη Βρετανία. Στο ebbα, J. *Ιστορία για όλους. Διδακτικές προτάσεις για το μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο*. Μετάφραση: Μαρία Καβαλιέρου, σ. 19. Αθήνα: Μεταίχμιο και Κόκκινος, Γ. (1998). Η διδακτική της ιστορίας. Διεπιστημονικό αλλά και αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο. Η ελληνική απόκλιση. *Μνήμων*, 20, Αθήνα, σ. 249.
26. Γκότοβος, Αθ. (2002). Εκπαίδευση και ετερότητα. Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 57, 179.
27. Γεωργογιάννης, Π. (1997). Εκπαίδευση και Διαπολιτισμική Επικοινωνία, Αθήνα: Gutenberg.
28. Samuel, R. (1990). History, the Nation and the Schools. Introduction, *History Workshop*, 30, pp.78.
29. Γεωργογιάννης, Π. (2004). Διαπολιτισμική επάρκεια και ετοιμότητα των εκπαιδευτικών. Στο Π. Γεωργογιάννης (επιμ.) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου*, Άρτα, σ. 50.
30. Gótekin, N. (2003), *Interkulturelle Kompetenz aistandard in der sozialen Arbeit*, Neue Praxis, 1, p.94, Hegemann, T. (2001) *Interkulturelles Lernen*. T. Hegemann & R. Salmann (Hrsg.) *Transkulturelle Psychiatrie*, Bonn, p.205 και Πανταζής, Β. (2004). Διαπολιτισμική πληρότητα ως θέμα στην εκπαίδευση εκπαιδευτικών. *Πρακτικά Ε΄ Πανελληνίου συνεδρίου: Μάθηση και διαδασκαλία στην κοινωνία της γνώσης*. Π.Τ.Δ.Ε.-Ε.Κ.Π.Α. και Κ.Ε.ΕΠ.ΕΚ, Αθήνα, σσ. 198-199.
31. Ο όρος (αλλιώς εμπίωση, εναίσθηση), εισηγητής του οποίου στο πεδίο της διδακτικής της ιστορίας είναι ο Dennis hemilt, παραπέμπει σε δεξιότητες, με τις οποίες ο μαθητής αποκτά τη δυνατότητα να προσεγγίζει με το συναίσθημα και τη φαντασία του τα εσωτερικά στοιχεία του ιστορικού υλικού (βλ. Λεοντσίνης, Γ.(1999). Ενσυναίσθηση και διδασκαλία της Ιστορίας. *Σεμινάριο, ΠΕΦ 21*, 123-124), το οποίο έτσι επανασχηματίζεται και οδηγεί στην κατανόησή του (βλ. Πηγιάκη, Π. (2002). *Προετοιμασία, Σχεδιασμός και Αξιολόγηση της Διδασκαλίας. Διδακτική μεθοδολογία*. (3η έκδοση). Αθήνα:Γρηγόρης, σσ. 147,155). Κάποιοι όμως πιστεύουν ότι δεν μπορεί ο μαθητής να εφαρμόσει την ιστορική ενσυναίσθηση, επειδή βρίσκεται στη διαδικασία ανάπτυξης της δικής του ηθικής και έτσι δε μπορεί να εκτελέσει γνωστικές λειτουργίες, που θα τον απομακρύνει από τη δική του ηθική (βλ. Kφrber, Andr. (1998) *Can our pupils fit into the shoes of someone else? Joke vander Leeuw-Roord, The state of History Education in Europe*, Hamburg, Kφrber- Stiftung, pp. 123-138)
32. Διάφορες έρευνες δείχνουν τους εκπαιδευτικούς να έχουν -περισσότερο ή λιγότερο- εθνοκεντρικές και ξενοφοβικές απόψεις και μεγάλες ελλείψεις σε θέματα αντιμετώπισης της γλωσσικής ποικιλίας του ελληνικού σχολείου [βλ. σχετικά πορίσματα ερευνών των Δαμανάκη (1997), Φραγκουδάκη (1997), Τριάρχη-Herrmann (2000), Γκότοβου-Αθανασίου (2002), Γκόβαρη (2005).]

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αβδελά, Ε. (1998). *Ιστορία και σχολείο*. Αθήνα: Νήσος.
- Αθανασίου, Λ. & Γκότοβος, Α. (2002). Η διγλωσσία των διαφορετικών. Αντιλήψεις και στάσεις των εκπαιδευτικών της προσχολικής ηλικίας απέναντι στη διγλωσσία των μεταναστών και παλιννοστούντων μαθητών. *Επιστήμες Αγωγής*, σσ. 23-44.
- Βούρη, Σ. (2006). Η διδασκαλία της Ιστορίας στη σύγχρονη πολιτική συγκυρία, *Παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο*, 2, 30-38, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος.
- Γεωργογιάννης, Π. (1997), *Εκπαίδευση και Διαπολιτισμική Επικοινωνία*, Αθήνα: □□□Gutenberg.
- Γεωργογιάννης, Π. (2004). Διαπολιτισμική επάρκεια και ετοιμότητα των εκπαιδευτικών. Στο Π. Γεωργογιάννης (επιμ.). Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου. Άρτα, σ. 50.
- Γκόβαρης, Χ. (2005). Αντιλήψεις εκπαιδευτικών της Α/θμιας εκπαίδευσης για τα περιεχόμενα και τους στόχους της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Πορίσματα για τις ανάγκες επιμόρφωσής τους. Στο: Π. Γεωργογιάννης (επιμ.). Διαπολιτισμική εκπαίδευση-Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα, τόμος II, Πρακτικά 8ου Διεθνούς συνεδρίου: *Διαπολιτισμική εκπαίδευση-Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα*, ΚΕ.Δ.ΕΚ.-Π.Τ.Δ.Ε. Παν. Πατρών, Πάτρα, σσ. 65-74.
- Γκότοβος, Αθ. (2002). *Εκπαίδευση και ετερότητα. Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γλεντής, Σ., Μαραγκουδάκης, Ε., Νικολόπουλος, Ν. & Νικολοπούλου, Μ. (2006). *Στα Βυζαντινά χρόνια*. ΥΠΕΠΘ-Π.Ι., Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Δαμανάκης, Μ. (1998). *Η Εκπαίδευση των Παλιννοστούντων και Αλλοδαπών Μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση*, Αθήνα: □□Gutenberg.
- Δημητρούκας, Ι. & Ιωάννου. Θ. (2006). *Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία*. ΥΠΕΠΘ-Π.Ι., Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Θώδης, Γ. (2008). Το νέο βιβλίο ιστορίας της Γ΄ τάξης του Γενικού Λυκείου και της Δ΄ τάξης του Εσπερινού Λυκείου (Γενικής Παιδείας) «Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)»: συνέχεια ή ανανέωση; Στο: Π. Γεωργογιάννης (επιμ.) *Νέο εκπαιδευτικό υλικό- Αξιολόγηση και Διοίκηση Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης*, Τόμος II, Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου: *Νέο εκπαιδευτικό υλικό- Αξιολόγηση και Διοίκηση Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης*. Άρτα, σ. 653-663.
- Κατσουλάκος, Θ., Κοκκορού-Αλευρά, Γ. & Σκουλάτος, Β. (2006α). *Αρχαία Ιστορία, Α΄ Γυμνασίου, βιβλίο μαθητή*, ΥΠΕΠΘ-Π.Ι., Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Κατσουλάκος, Θ., Κοκκορού-Αλευρά, Γ. & Σκουλάτος, Β. (2006β). *Αρχαία Ιστορία, Α΄ Γυμνασίου, βιβλίο εκπαιδευτικού*, ΥΠΕΠΘ-Π.Ι., Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Κόκκινος, Γ. (1998). Η διδακτική της ιστορίας. Διεπιστημονικό αλλά και αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο. Η ελληνική απόκλιση. *Μνήμων*, 20, Αθήνα, σσ. 245-250.

- Κολιόπουλος Ι., Σβολόπουλος Κ., Χατζηβασιλείου Ε., Νημάς, Θ. και Σχολινάκη-Χελιώτη Χ (2007). *Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι.
- Κουτσελίνης, Κ. (2002), Ένταξη των μεταναστών, Ελληνο-ολλανδικό σεμινάριο, ΙΠΟΔΕ, Αθήνα σ. 9.
- Νάκου, Ειρ. (2000). Το πλαίσιο του μαθήματος της Ιστορίας στη Μεγάλη Βρετανία. Στο Sebba, J. *Ιστορία για όλους. Διδακτικές προτάσεις για το μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο*. Μετάφραση: Μαρία Καβαλιέρου, σ. 17-35. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Μαϊστρέλης, Σ., Καλύβη, Ε. & Μιχαήλ, Μ. (2006). *Από τη Μυθολογία στην Ιστορία. Ιστορία Γ' Δημοτικού, βιβλίο δασκάλου*. ΥΠΕΠΘ-Π.Ι., Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Μουταβελής, Α. & Θώδης, Γ. (2007). Επιστημολογικά πεδία των διδακτικών τακτικών που επιλέγουν οι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατά το μάθημα της ιστορίας στη γενική και ειδική αγωγή. Μια συγκριτική θεώρηση. Πρακτικά 1ου Πανελληνίου συνεδρίου: *Η Ειδική Αγωγή στην Κοινωνία της Γνώσης*. Ε.Ε.Π.Ε.-Τομέας Ειδικής Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Π.Τ.Δ.Ε. του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Αθήνα: Γρηγόρης, σσ. 162-177.
- Νικολάου, Σ. (2006). Προβληματισμοί μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα και την Ευρώπη, *Εκπαίδευση και Επιστήμη*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σσ. 274-287.
- Πανταζής, Β. (2004). Διαπολιτισμική πληρότητα ως θέμα στην εκπαίδευση εκπαιδευτικών. *Πρακτικά Ε' Πανελληνίου συνεδρίου: Μάθηση και διαδασκαλία στην κοινωνία της γνώσης*. Π.Τ.Δ.Ε.-Ε.Κ.Π.Α. και Κ.Ε.ΕΠ.ΕΚ, Αθήνα, σσ. 197-205.
- Τριάρχη- Herrmann, Β. (2000). *Η διγλωσσία στην παιδική ηλικία: ψυχογλωσσική προσέγγιση*, Αθήνα: □□ Gutenberg.
- Τριλιανός, Α. (2006). Προλεγόμενα στο: Ρ. Tiedt & . Tiedt, Πολυπολιτισμική Διδασκαλία, Αθήνα: Παπαζήσης, σσ.23-27.
- ΥΠΕΠΘ-ΙΠΟΔΕ (2006). Παλιννοστούντες και αλλοδαποί μαθητές στην ελληνική εκπαίδευση, Αθήνα.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ.- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, [Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. Ιστορίας]*, τόμος Α'. Αθήνα, σσ.225-280.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ.- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, τμήμα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (2006). *Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο, σχ. έτος 2006-2007*, Αθήνα: ΟΕΔΒ, σσ.258-360.
- Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (1997). «Τι είν' η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση». Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ξενόγλωσση

Góltekin, N. (2003), Interkulturelle KompetenzaisStandard inder SozialenArbeit, *Neue Praxis*, 1, pp. 89-98.

Hegemann, T. (2001) Interkulturelles□□□□Lernen. T. Hegemann & R. Salmann(Hrsg.) *Transkulturelle Psychiatrie*, Bonn, pp. 191-205.

Samuel, R. (1990). History, the Nationand the Schools. Introduction, *History Workshop*, 30, pp.75-79.

Sebba, J. (2000). *Ιστορία για όλους. Διδακτικές προτάσεις για το μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο*. Μετάφραση: Μαρία Καβαλιέρου, σσ.17-35. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ιστοσελίδες

<http://www.ipode.gr> (προσπελάστηκε στις 9/4/2008).

<http://www.elemedu.upatras.gr/eriadne/synedria> (προσπελάστηκε στις 7/12/2006).

Αντωνιάδου, Αλ. & Γκόβαρης Χρ. *Η διδασκαλία της Ιστορίας στο πολυπολιτισμικό σχολείο - Η περίπτωση των εγχειριδίων της Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση*.